พุทธจริยศาสตร์กับการพัฒนาพลเมืองที่เข้มแข็ง
BUDDHIST ETHICS AND STRONG CIVIC DEVELOPMENT

[1]บุญวัฒน์ บุญทะวงศ์
[1]Boonyawat Boontawong

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ประเทศไทย
Loei Rajabhat University, Thailand

boontawongboonyawat@gmail.com

Received : May 1, 2022; **Revised** : June 21, 2022; **Accepted** : July 24, 2022

บทคัดย่อ

พลเมืองที่เข้มแข็งมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศ เพราะพลเมืองที่เข้มแข็ง ย่อมทำให้สังคมเข้มแข็งไปด้วย พุทธจริยศาสตร์เน้นพัฒนาให้มนุษย์มีความเข้มแข็งทั้งด้านความเชื่อมั่น ความเพียร ความรู้ตัว ความมีสมาธิ และปัญญา โดยการพัฒนาพฤติกรรม จิตใจและปัญญาควบคู่กัน บนหลักการพัฒนา 3 หลักการได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อให้พลเมืองไทยมีอัตลักษณ์คือ เทิดทูนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เคารพผู้อาวุโส เสียสละ ปฏิบัติตามกฎหมาย ปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ ภูมิใจไทย ความเป็นไทย และซื่อสัตย์ หากพลเมืองไทยมีความเข้มแข็งทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ก็จะทำให้สังคมไทยมีความเจริญก้าวหน้าไปด้วย

คำสำคัญ : พุทธจริยศาสตร์, การพัฒนา, พลเมืองที่เข้มแข็ง

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Abstract

Strong citizens are important and essential to the development of the country. because strong citizens make society stronger. Buddhist ethics focuses on developing human strength in terms of confidence. Perseverance, self-knowledge. by developing behavior, mind and intelligence in parallel. The three principles of development are sacrament, meditation and wisdom, so that Thai citizens have a clear identity: honoring the nation, religion, monarchy, respect for the elders, and sacrifice comply with laws, religions and ethics and honesty if Thai citizens are strong in terms of behavior, mind and wisdom, it will also make Thai society prosperous.

Keywords : Buddhist ethics, development,strong citizens.

บทนำ

สังคมคือกลุ่มคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมาอยู่รวมกัน ณ สถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งเป็นเวลานานตามสมควร ทั้งนี้การมาอยู่ร่วมกันนั้น จะต้องมีระเบียบ กฎ กติกาเพื่อให้สมาชิกในสังคมได้ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อให้สังคมมีความเรียบร้อย นอกจากนั้น สมาชิกในสังคมต้องมีวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีที่เหมือนหรือใกล้เคียงกัน เพื่อให้สมาชิกในสังคมพัฒนาศักยภาพของตนเองตามกำลัง ดังนั้น สังคมแต่ละสังคมจึงมีเครื่องมือที่สำคัญได้แก่ กฎ กติกาและวัฒนธรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข การมาอยู่รวมกันเป็นสังคมหรือเป็นหมู่คณะนั้น หากสมาชิกในสังคมปฏิบัติตามกฎกติกาที่วางไว้ และยึดกรอบความคิดที่มาจากการฝึกฝนพัฒนา จนกลายเป็นวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของคน จนประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้แบบมั่นคงและยั่งยืนบนฐานหลักการและแนวคิดตามกฎหมายและวัฒนธรรมของสังคม สังคมนั้นก็เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็ง ดังนั้น สมาชิกในสังคมที่มีความเข้มแข็งทั้งด้านกายภาพและจิตภาพจึงถือได้ว่าสังคมนั้นมีความเป็นพลเมืองคือประชาชนทุกคนเป็นพลังแห่งแผ่นดิน เป็นสังคมที่ศิวิไลซ์ มีความเจริญก้าวหน้า ดังนั้น การพัฒนาความเป็นพลเมืองจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะประชาชนเข้มแข็ง สังคมก็เข้มแข็ง สังคมเข้มแข็งประเทศก็เข้มแข็ง ประเทศเข้มแข้ง โลกก็เข้มแข็ง บทความนี้ต้องการนำเสนอ พุทธจริยศาสตร์กับการพัฒนาความเป็นพลเมือง โดยจะนำเสนอความหมายและแนวคิดความเป็นพลเมือง เป้าหมายการพัฒนาความเป็นพลเมือง คุณลักษณะและแนวทางการพัฒนาพลเมืองที่เข้มแข็ง

ความหมายและแนวคิดความเป็นพลเมือง

คำว่า“พลเมือง”มาจากคำสมาสคือคำที่รวมกันระหว่างภาษาบาลีสันสฤตและภาษาไทย คือว่า “พละ”ที่แปลว่า“กำลัง”และคำว่า “เมือง” ที่แปลว่า “การเมือง” ดังนั้น พลเมือง จึงแปลว่า กำลังแห่งเมือง เป็นชื่อเรียกการมาอยู่รวมกันของกลุ่มคนที่ไม่สามารถจะอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ ความเป็นพลเมืองก็คือการเข้าร่วมในชุมชนการเมือง หากไม่มีพลเมืองก็ไม่มีการเมืองหรือไม่มีรัฐ ดังนั้น พลเมืองจึงเกิดมาจากการเมือง(ธเนศวร์ เจริญเมือง,2551:3) จากคำนิยามข้างต้นจะเห็นได้ว่า พลเมือง จึงมีคุณสมบัติที่สำคัญ ได้แก่ 1) มีส่วนร่วมในการบริหารเมือง ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณที่ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมตั้งแต่เลือกตัวแทนเข้าไปบริหารบ้านเมืองและมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายในการบริหาร อริสโตเติล (Aristotle) เห็นว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารรัฐนี้เองเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของความเป็นพลเมือง ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนการเมืองก้าวหน้า และช่วยปรับปรุงคุณภาพชีวิตของพลเมืองให้ดีขึ้น 2)ต้องมีการศึกษาเรียนรู้และฝึกฝนพัฒนา หากไม่มีการฝึกฝนพัฒนาหรือศึกษาเรียนรู้ มนุษย์ก็จะเห็นแก่ตัว ต่อสู้กันอย่างไม่มีสิ้นสุด ดังนั้นมนุษย์จะต้องมีคุณธรรม คือมีความปรารถนาที่จะเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์ เป็นพลเมืองที่เอาการเอางาน ตามทัศนะของเพลโต (Plato) และส3) ต้องมีผู้ปกครองและผู้ตามที่ดี หากได้ผู้นำที่ดี เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความรับผิดชอบเป็นคนดี และประชาชนก็เป็นคนดีคือพร้อมที่จะทำตามผู้นำที่ดีดังกล่าว การเมืองก็จะเป็นการเมืองที่เข้มแข็งและประชาชนก็จะเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งเช่นกัน (ธเนศวร์ เจริญเมือง ,2551:4-5)

นอกจากแนวคิดความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของนักปรัชญากรีกโบราณทั้ง 2 ท่านแล้ว ในบูรพาวิถีก็มีแนวคิดที่สำคัญซึ่งผู้เขียนขอนำหลักการสร้างความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งตามหลักพุทธจริยศาสตร์ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้ที่เรียกว่า “พละธรรม” 5 ประการ(พระราชวรมุนี(ประยุทธ์ ปยุตฺโต),2528:198) ได้แก่ 1) ศรัทธาเข้มแข็ง (สัทธาพละ)เป็นผู้มีทัศนะมุมมองที่ถูกต้องชัดเจน เชื่อมั่นในความรู้ ความสามารถและศักยภาพของตนเอง หากมนุษย์มีทัศนคติเชิงบวก เชื่อมั่นและศรัทธาในตนเอง เขาก็จะพึ่งพาสิ่งอื่น ๆ เช่น สิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลงหรือไม่เชื่อเลย 2) ความเพียรเข้มแข็ง (วิริยพละ) เมื่อมนุษย์เชื่อมั่นศรัทธาในศักยภาพของตนเอง จากความเข้มแข็งด้านศรัทธาข้างต้นแล้ว เขาก็จะใช้ความเพียรของตนเองในการที่กระทำสิ่งต่างๆ ถึงแม้จะยากลำบากอย่างไร เขาก็จะไม่ท้อถอย ทำสิ่งใดเขาก็จะตั้งใจทำ ทำอย่างต่อเนื่อง 3)สติเข้มแข็ง (สติพละ) คำว่า “สติ” เป็นคุณลักษณะของจิตหรือความคิดของมนุษย์ที่รู้ตัวทั่วพร้อม คือจดจ้องอยู่กับสิ่งที่มีอยู่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ไม่ส่ายไปหาอดีต ไม่แส่ไปหาอนาคต เหมือนกับแมวที่กำลังจ้องหนูที่อยู่ตรงหน้า (หลวงพ่อเทียน จิตฺตสุโภ, 2544:16) การเจริญสติจึงเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาความเป็นพลเมือง 4) สมาธิเข้มแข็ง(สมาธิพละ) นอกจากสติคือการรู้อารมณ์ของตนเองข้างต้นแล้ว ผู้ที่จะเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งตามหลัก

พุทธจริยศาสตร์ต้องมีสมาธิซึ่งแปลว่า ความคิดที่จดจ่ออยู่กับรูป เสียง กลิ่น รส ผัสสะ และธรรมารมณ์ซึ่งจรมาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สมาธิก็คือการคิดสิ่งเดียวในเวลาเดียว ส่วนสติคือการรู้ความคิดนั้น สมาธิเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาความเป็นพลเมืองอย่างหนึ่ง และ 5)ปัญญาเข้มแข็ง(ปัญญาพละ) หมายถึง การมองโลกและชีวิตตามความเป็นจริง เมื่อพัฒนาศรัทธา วิริยะ สติ และสมาธิ มาตามลำดับแล้ว มนุษย์ก็จะค้นพบว่าตนมีศักยภาพเพียงพอทั้งด้านกายภายและจิตภาพ เขาก็จะดำเนินชีวิตแบบไม่มีทุกข์ ดำเนินชีวิตบนฐานของเหตุผล ไม่โทษคนอื่นหรือสิ่งอื่นใด นอกจากมุ่งมั่นพัฒนาตนเองตามหลักพละธรรมดังกล่าว นอกจากแนวคิดของพุทธปรัชญาดังกล่าวข้างต้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร์มหาภูมิพล อดุลยเดช มหาราช บรมนาถบพิตร ได้ตรัสถึงแนวคิดการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งไว้ในพิธีเปิดงานชุมนุมลูกเสือแห่งชาติครั้งที่ 6 ณ ค่ายลูกเสือวชิราวุธ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เมื่อวันพฤหัสบดีที่ 11 ธันวาคม พ.ศ.2512 ความว่า“ในบ้านเมืองนั้นมีทั้งคนดีและคนไม่ดี ไม่มีใครจะทำให้ทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด การจะทำให้บ้านเมืองมีความปกติสุขเรียบร้อย จึงไม่ใช่การทำให้ทุกคนเป็นคนดี แต่อยู่ที่การส่งเสริมคนดี ให้คนดีได้ปกครองบ้านเมือง และควบคุมคนไม่ดี ไม่ให้มีอำนาจ ไม่ให้ก่อความเดือดร้อนวุ่นวายได้” (กรมสรรพากร,2565) แนวคิดความเป็นพลเมืองของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ดังกล่าวข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า ผู้นำที่ดี ย่อมทำให้ผู้ตามดีไปด้วย และในสังคมแต่ละสังคมนั้นมีทั้งพลเมืองที่เข้มแข็งและพลเมืองที่อ่อนแอ บ้านเมืองจะเข้มแข็งต้องเปิดโอกาสให้พลเมืองที่เข้มแข็งเป็นผู้นำ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของอริสโตเติล(Aristotle)ที่เห็นว่า ผู้นำต้องเป็นผู้มีคุณธรรมเท่านั้น (Philosopher King)

จากความหมายและแนวคิดความเป็นพลเมืองข้างต้น จึงสรุปได้ว่า แรกเริ่มพลเมืองหมายถึงประชาชนที่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยต้องมีส่วนร่วมในการบริหาร มีการฝึกพัฒนาตนเพื่อให้เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีตามแนวคิดของนักปรัชญากรีกโบราณ 3 ท่านได้แก่ อริสโตเติล เพลโตและโสคราตีน ส่วนพุทธปรัชญาเห็นว่าพลเมืองคือประชาชนที่ผ่านกระบวนฝึกฝนพัฒนาให้มีความเชื่อมั่นในศักยภาพตนเอง โดยพึ่งผู้อื่นให้น้อยที่สุด มีความพากเพียรในการประกอบหน้าที่การงานของตน มีสติ รู้ตัว มีจิตที่แน่วแน่มั่นคงเป็นสมาธิ และมีปัญญาสามารถที่แก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นด้วยเหตุผล

เป้าหมายการพัฒนาความเป็นพลเมือง

คำว่า“พัฒนา”เป็นคำมคธภาษามาจากคำว่า“วฑฺฒน”ซึ่งแปลว่า “ความเจริญ หรือความงอกงาม” ดังนั้น การพัฒนาจึงหมายความว่า ทำให้เจริญขึ้นหรือทำให้ดียิ่งขึ้น สำหรับเป้าหมายของการพัฒนาความเป็นพลเมือง หรือการพัฒนาคนนั้นสรุปได้เป็น 3 ลักษณะ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์(ป.อ.ปยุตฺโต),2561:260-266)ได้แก่ 1) การพัฒนาพฤติกรรม(สีล

ภาวนา)คือการแสดงออกทางด้านกายภาพหรือจริตของมนุษย์ที่สื่อออกด้านกายและวาจา พฤติกรรมที่ดีเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนาและช่วยทำให้ปัญญามีความงอกงาม ดังนั้น จึงควรฝึกฝนพัฒนาพฤติกรรมการแสดงออกทางกายได้แก่ การไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน แต่มีไมตรีต่อกัน โดยเห็นว่า เรารักสุขเกลียดความทุกข์ฉันใด คนและสัตว์อื่น ๆ ก็รักสุขเกลียดทุกข์เหมือนกัน จึงไม่เบียดเบียนกัน การไม่ทุจริตคดโกง การไม่แย่งชิงของคนอื่นมาเป็นของตน และประกอบอาชีพสุจริต ทำด้วยความขยัน และ การไม่ประพฤติผิดประเวณี เนื่องจากตนมีคู่ครองแล้ว แต่รู้จักระมัดระวัง ไม่ฝักใฝ่ในกามารมณ์เกินไป และพฤติกรรมทางวาจาได้แก่ ไม่พูดโกหก ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบคาย ไม่พูดเพ้อเจ้อ ไร้เหตุผล 2)การพัฒนาจิตใจ(จิตภาวนา) ตามหลักพุทธปรัชญามนุษย์มีส่วนประกอบที่สำคัญ 2 ส่วน ได้แก่กายและใจ การพัฒนาพฤติกรรมดังกล่าวข้างต้นเป็นการพัฒนาส่วนกายภาพ ส่วนการพัฒนาอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญในทัศนะพุทธปรัชญาก็คือการพัฒนาจิต จิตเป็นเจตจำนงเป็นตัวชี้นำกำหนดพฤติกรรมและสภาพจิตที่พอใจมีความสุข ก็ทำให้พฤติกรรมมีความมั่นคง ปัญญาก็จะทำงานได้ผลและพัฒนาไปได้ 3)การพัฒนาปัญญา(ปัญญาภาวนา)ปัญญาหรือความรู้เป็นเครื่องมือในการพัฒนากายและจิตดังกล่าวข้างต้น ดังนั้น ปัญญาจึงเป็นตัวแก้ปัญหา เป็นตัวจัดปรับทุกอย่างทั้งพฤติกรรมและจิตใจให้ลงตัวพอดีและเป็นตัวนำไปสู่อิสรภาพและสันติสุข

จากเป้าหมายการพัฒนาความเป็นพลเมืองดังกล่าวข้างต้น จึงสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายสำคัญสำหรับการพัฒนาความเป็นพลเมืองหรือพัฒนาคนให้เข้มแข็งนั้น ต้องพัฒนาทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านสังคม คือการพัฒนาตนเองให้เข้ากับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมให้มีความกลมกลืนสัมพันธ์กันด้วยการแสดงออกทางกายและวาจาให้เป็นมิตรกับผู้คนและสิ่งแวดล้อม เช่น การไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การไม่ทำลายสิ่งมีชีวิตอื่น ด้านจิต คือพัฒนาความคิดของตนให้มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และสมรรถภาพ สมควรที่จะดำเนินชีวิต และ ด้านปัญญา คือการพัฒนาปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจสรรพสิ่งตามความเป็นจริง เมื่อพัฒนาถึงจุดหนึ่งมนุษย์ก็จะมีเสรีภาพทางจิตวิญญาณอย่างแท้จริง ดำเนินชีวิตอยู่อย่างไม่มีความทุกข์

คุณลักษณะและแนวทางการพัฒนาพลเมืองที่เข้มแข็ง

หากไม่พัฒนาให้เป็นพลเมือง ทุกคนก็เป็นเพียงประชาชนและราษฎร ซึ่งหมายถึงคนทั่วไป หรือคนของประเทศ เช่น ประชาชนชาวไทย หมายถึงคนของประเทศไทยและสามัญชนที่ไม่ใช่ขุนนางหรือสามัญชนที่ยังต้องพึ่งพิงคนอื่นอยู่ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2555:10) ดังนั้น ผู้เขียนจึงขอนำเสนอแนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง เป็นประเด็นๆ ดังต่อไปนี้

1. คุณลักษณะและแนวทางพัฒนาพลเมืองที่เข้มแข็งตามหลักไตรสิกขา

พุทธปรัชญามีทัศนะว่า “ ในหมู่มนุษย์ผู้ที่ฝึกแล้วเป็นผู้ประเสริฐสุด (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2539:25/321/133)” และยังมีหลักการว่า “คนไขน้ำ ย่อมไข้น้ำ ช่างศร ย่อมดัดลูกศร ช่างไม้ ย่อมถากไม้ บัณฑิตย่อมฝึกฝนตนเอง”(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ,2539:26/277/484) ดังนั้น ปุถุชนสามารถกลายเป็น “อริยชน”ได้ด้วยการฝึกฝนพัฒนาตน หลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่กล่าวได้ว่าเป็น “หลักการอบรมความเป็นพลเมือง” หรือเป็นมรรคาที่สนับสนุนส่งเสริมให้ชีวิตปุถุชนกลายเป็น “อริยชน” (Noble Being) เรียกว่า “ไตรสิกขา” หรือ “หลักการฝึกฝนพัฒนาตนเองตามวิถีพุทธ 3 ประการได้แก่(พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)2535:127)

1. สีลสิกขา คือ การฝึกฝนพฤติกรรมให้แสดงออกในทางที่ถูกต้องดีงาม ไม่ก่อทุกข์โทษหรือพิษภัยต่อตนเองและผู้อื่น ขั้นพื้นฐานได้แก่ “ศีล 5” หรือ “มนุษยธรรม” 5 ประการ คือ 1)ไม่มีพฤติกรรมที่ก้าวร้าวรุนแรง มีจิตที่ประกอบด้วยเมตตา มีความรักและปรารถนาดีต่อบุคคลอื่นสัตว์อื่น เอาใจเขามาใส่ใจเรา ไม่ทำร้าย ไม่ทำลายชีวิตของกันและกัน 2)ไม่มีพฤติกรรมคดโกง รวมถึงการลักขโมย หยิบฉวยเอาของคนอื่นมาเป็นของตนเองโดยพลการ 3) ไม่มีพฤติกรรมเจ้าชู้ มักมากในกาม มีความสำรวมระมัดระวังในพฤติกรรมทางเพศ เห็นความสำคัญในสถาบันครอบครัว 4)ไม่มีพฤติกรรมเสียหายในทางคำพูด มีความสัจ พูดความจริง สร้างความเชื่อถือให้ตัวเองด้วยการรักษาคำพูด และ 5)ไม่มีพฤติกรรมที่เป็นบ่อเกิดแห่งความเสียหายด้านสติสัมปชัญญะ ไม่ดื่มสุรา เสพสิ่งเสพติดอันเป็นเหตุให้เกิดความประมาท

2. จิตสิกขา คือการพัฒนาจิตให้มีคุณภาพ ศักยภาพ และอิสรภาพ ด้วยการฝึกจิตให้มีความสงบนิ่งด้วยสมถวิธีและพัฒนาให้จิตมีความรู้แจ้งเห็นจริงด้วยวิปัสสนาวิถีตามหลักพระพุทธศาสนา

3. ปัญญาสิกขา คือการพัฒนาปัญญา พิจารณาความจริงของโลกและชีวิตด้วยวิธีการทั้งการศึกษาเล่าเรียนที่เรียกว่า “สุตมยปัญญา” และการพินิจพิจารณาไตร่ตรองสรรพสิ่ง เพื่อให้จิตเบาบางจากกิเลสตัณหาที่เรียกว่า “จินตามยปัญญา” และ ลงมือปฏิบัติ กระทำอย่างต่อเนื่องตามมรรควิธีที่เรียกว่า “ภาวนามยปัญญา”

2. คุณลักษณะและแนวทางการพัฒนาพลเมืองที่เข้มแข็งตามหลักวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมคือประมวลความเจริญที่มนุษย์รังสรรค์ขึ้นและได้รับการปฏิบัติพัฒนาต่อเนื่องกันรุ่นแล้วรุ่นเล่า วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นพลวัต (dynamic) เปลี่ยนไปตามกาลเวลา วัฒนธรรมไทยคือประมวลวิถีชีวิตที่เกิดจากความรู้ความคิดของบรรพบุรุษและได้รับช่วงกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมสืบต่อมา ตามหลักวัฒนธรรมไทยนั้น พลเมืองที่ดี มีคุณลักษณะหรืออัตลักษณ์ดังนี้(คูณ โทขันธ์,2545:24-30) 1) เทิดทูนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อัตลักษณ์ที่สำคัญของความเป็นพลเมืองไทย ซึ่งแตกต่างจากสังคมอื่นได้แก่การเทิดทูนชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ สิ่ง 3 สิ่งนี้เป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การยกย่องเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์

เพราะสังคมไทยเชื่อว่า ประเทศไทยอยู่เป็นเอกราช ไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของชาติอื่นมาจนถึงปัจจุบันก็เพราะพระมหากษัตริย์เป็นผู้ในการต่อสู้และป้องกันแผ่นดินพื้นนี้เอาไว้ให้เป็นมรดกถึงลูกหลานไทยปัจจุบัน ดังนั้น ใครจะมาดูหมิ่นหรือทำลายชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ไม่ได้ 2)เคารพให้เกียรติผู้อาวุโส สังคมไทยต่างจากสังคมตะวันตกที่สำคัญตรงที่คนไทยจะเคารพและให้เกียรติผู้มีอายุมากกว่าหรือเป็นผู้ใหญ่กว่า เพราะถือคติว่าผู้ใหญ่อาบน้ำร้อนมาก่อน ดังนั้น ผู้ใหญ่จึงมีประสบการณ์มากกว่าตน ดังนั้น สังคมไทยจึงให้เกียรติและเคารพผู้ใหญ่ 3)เสียสละ ความเสียสละเป็นคุณธรรมสำคัญของความเป็นพลเมืองข้อหนึ่ง ซึ่งแสดงออกทางกายภาพ เช่น การทำบุญตักบาตร การนำสิ่งของไปบริจาคแก่ผู้ประสบความเดือดร้อน ซึ่งในสังคมอื่น ๆ โดยเฉพาะสังคมตะวันตกจะปรากฏให้เห็นน้อยมาก แต่จะเห็นได้บ่อยในสังคมไทย อุปนิสัยที่เสียสละแบ่งปันเช่นนี้ ได้รับอิทธิพลมาจากคำสอนของพุทธศาสนา ได้แก่ ทาน ศีล ภาวนาหรือหลักไตรสิกขาสำหรับคฤหัสถ์ 4)เคารพกฎหมาย กฎหมายคือกติกาทางสังคม ที่กำหนดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางให้สมาชิกในสังคมได้ดำเนินตามเพื่อความเรียบร้อยและอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข การเคารพกฎหมายคือการยอมรับกฎกติกาของสังคมและพร้อมที่จะรับผิดหากตนละเมิดหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย คนไทยเป็นสังคมหนึ่งที่ปฏิบัติตนตามหลักกฎหมายอย่างดี ดังนั้น พลเมืองที่ดีต้องเคารพกฎหมาย 5)ปฏิบัติตามหลักศาสนาและจริยธรรม ศาสนาหรือจริยธรรมคือแนวทางให้สมาชิกในสังคมได้ปฏิบัติตามเพื่อความสงบสุขของสังคมเหมือนกฎหมาย แต่ไม่มีบทกำหนดโทษไว้ว่าเมื่อประพฤติผิดหลักธรรมหรือจริยธรรมข้อนี้แล้วต้องถูกลงโทษอย่างไร ดังนั้น หลักธรรมทางศาสนาหรือจริยธรรม จึงเป็นการปฏิบัติตามความสมัครหรือพิจารณาเห็นว่ามีความสำคัญของปัจเจกบุคคล ถ้าหากจะมีโทษบ้าง แต่ก็เป็นโทษทางใจที่ผู้ฝ่าฝืนอาจไม่สบายใจ เช่น การโกหกภรรยาหรือสามี เป็นต้น พลเมืองที่ดีควรยึดถือหลักธรรมของศาสนาที่ตนเองนับถือมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อความสุขทางใจ 6)ภูมิใจในวัฒนธรรมและความเป็นไทย สังคมไทยได้นามว่าสยามเมืองยิ้ม เพราะคนไทยมีอุปนิสัยอ่อนโยน รักสงบ เรียบง่าย เป็นมิตรกับทุกคน ดังนั้น ชาวต่างประเทศที่มาท่องเที่ยวในประเทศไทยแล้วจึงรู้สึกประทับใจในอัธยาศัยของคนไทยและมักกลับมาเยือนใหม่ พลเมืองที่เข้มแข็ง จึงต้องเป็นคนยิ้มแย้ม จิตใจงาม เป็นกันเอง เอื้ออาทร 7)ซื่อสัตย์ สุจริต จิตอาสา คุณธรรมด้านความซื่อสัตย์ สุจริตและจิตอาสานี้ถือว่าเป็นคุณธรรมสำคัญในการที่จะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ความซื่อสัตย์ สุจริต จิตอาสา เป็นปัจเจกศีลธรรมคือเป็นคุณธรรมส่วนบุคคลที่เมื่อหากสมาชิกในสังคมมีคนที่ซื่อสัตย์ สุจริต จิตอาสาจำนวนมาก ก็ทำให้สังคมมีสันติสุขไปด้วย ดังนั้น พลเมืองที่เข้มแข็งต้องซื่อสัตย์ สุจริตและมีจิตอาสา ทำงานเพื่อส่วนรวมโดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นการทำดีด้วยความบริสุทธิ์ใจ

คุณลักษณะและแนวทางการพัฒนาพลเมืองที่เข้มแข็งตามหลักประชาธิปไตย

ประชาธิปไตยคือการปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน เป็นระบอบปกครองที่ทั่วโลกเห็นว่าเป็นการปกครองที่เลวน้อยที่สุด จึงได้นำมาเป็นหลักในการปกครองประเทศ ประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน ได้เลือกเอาการปกครองระบอบประชาธิปไตยนี้มาเป็นหลักในการปกครองประเทศ เพราะถือว่าเป็นการปกครองที่ให้สิทธิ เสรีภาพแก่ประชาชนอย่างเต็มที่ ตั้งแต่พ.ศ.2475 เป็นต้นมา เมื่อเห็นว่า ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่ดีที่สุดสำหรับประชาชนแล้ว พลเมืองที่เข้มแข็งควรมีความเป็นประชาธิปไตยโดยการแสดงออก ดังต่อไปนี้ (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2549:685-686) 1) เชื่อมั่นและศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย คือเชื่อมั่นว่า“การปกครองในระบอบประชาธิปไตยไม่ใช่ระบอบการปกครองที่ดีที่สุด แต่เป็นการปกครองที่เลวน้อยที่สุด”เพราะการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชน ทุกคนสามารถที่จะแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการปกครองได้มากที่สุด เมื่อเทียบกับการปกครองระบอบสังคมนิยม เมื่อมีความเชื่อมั่นเช่นนี้ ก็ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่นที่ต่างจากความคิดเห็นของตนเองด้วยเหตุผลและอดทน 2)ใจกว้าง ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างหัวใจสำคัญที่สุดสำหรับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยคือ“ความใจกว้าง ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง” ในสังคมประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นต้น ดังนั้น ความใจกว้างและยอมรับความเห็นที่แตกต่าง จึงเป็นคุณลักษณะที่สำคัญยิ่งในการปกครองระบอบประชาธิปไตย 3) ไว้วางใจและยอมรับความสามารถของคนอื่น สืบเนื่องมาจากคุณลักษณะใจกว้างและยอมรับความเห็นที่แตกต่างดังกล่าวข้างต้น ผู้ที่มีน้ำใจประชาธิปไตยหรือวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตยจึงไว้วางใจและเห็นว่าคนอื่นหรือพรรคอื่นก็สามารถที่จะบริหารกิจกรรมบ้านเมืองที่ดีได้ 4) เห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วมทางการเมือง นอกจากมีความเชื่อมั่นในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ใจกว้าง มีเหตุผลยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างเป็นต้น แล้ว คนที่มีน้ำใจประชาธิปไตยต้องเห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยอาจสมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งที่มีอุดมการณ์ตรงกับตนเอง หรือการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยวิธีการใดการหนึ่งแล้ว ต้องไปทำหน้าที่ของตนเองด้วยการไปใช้สิทธิเลือกตั้งทุกระดับและทุกครั้ง ไม่นอนหลับทับสินหรือเห็นว่าการเลือกตั้งไม่สำคัญ 5) ต้องเคารพกติกาและกฎระเบียบที่เป็นประชาธิปไตย การปกครองในระบอบประชาธิปไตยมีความแตกต่างจากการปกครองระบอบสังคมนิยมหรือระบอบคอมนิวนิสต์ (communism) ที่ชัดเจนอย่างหนึ่งคือมีกฎกติกา หรือระเบียบต่างๆ มาก ทั้งนี้ เพราะกฎกติกาต่าง ๆ นั้นออกมาโดยผู้แทนของประชาชนที่เรียกว่า“ผู้แทนราษฎร”(Representative)ซึ่งเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ เพื่อให้การอยู่ร่วมกันมีแนวทางปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน หรือเพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม ส่วนการปกครองระบอบสังคมนิยมนั้นมีกฎระเบียบที่คณะบุคคลที่ไม่

ได้มาจากเลือกของประชาชนเป็นฝ่ายนิติบัญญัติด้วย จึงมีกฎกติกาที่ไม่มากและไม่ยุ่งยาก ดังนั้น ผู้มีน้ำใจประชาธิปไตยต้องเคารพและปฏิบัติตามกฎกติกาต่างๆ อย่างเคร่งครัดและเท่าเทียม โดยจะอ้างว่าไม่รู้กฎหมายไม่ได้ 6)สนใจและติดตามกิจกรรมทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง การเมืองการปกครองนั้นมีความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องและตลอดเวลา ยิ่งสังคมมีความสลับซับซ้อนเท่าใด การปกครองบ้านเมืองย่อมมีความเคลื่อนไหวมากขึ้นเท่านั้น ดังนั้น ผู้มีน้ำใจประชาธิปไตยต้องสนใจและติดตามข่าวสารหรือกิจกรรมบ้านเมืองอย่างต่อเนื่อง หากปล่อยปละละเลยหรือไม่สนใจกิจกรรมทางการเมือง ก็อาจเป็นสาเหตุให้นักการเมืองหรือผู้บริหารบ้านเมืองปกครองบ้านเมืองไปในทิศทางที่ไม่ถูกต้อง มีการทุจริตสร้างความเสียหายต่อบ้านเมืองได้ 7) กล้าวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมืองด้วยความคิดสร้างสรรค์ในสังคมที่ประชาชนไม่สนใจการเมืองหรือสนใจการเมืองน้อยจะมีปัญหามากกว่าสังคมที่ประชาชนสนใจการเมืองมากในสังคมที่ประชาชนสนใจการเมืองและกล้าที่จะวิพากษ์วิจารณ์การเมือง ผู้บริหารบ้านเมืองจะมีความระมัดระวังในการบริหารบ้านเมืองเป็นพิเศษ ดังนั้น ผู้มีน้ำใจประชาธิปไตย จึงต้องมีความกล้าหาญ(brave)ในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองอย่างเต็มที่ แต่ทั้งนี้ ต้องวิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ ไม่มีอคติหรือวิพากษ์วิจารณ์ทุกเรื่องจนรัฐบาลไม่สามารถจะบริหารบ้านเมืองต่อไปได้ กล่าวคือวิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ไม่ใช่วิจารณ์อย่างอาฆาตแค้น

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับคุณลักษณะและแนวทางการพัฒนาพลเมืองให้เข้มแข็งตามหลักพุทธปรัชญา ตามวิถีไทยและวิถีประชาธิปไตยข้างต้น จึงสรุปได้ว่า พุทธปรัชญามีแนวทางการพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขาคือการฝึกฝนพัฒนาด้านศีล คือการมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ การมีจิตที่มีศักยภาพ มีสมรรถภาพ และมีปัญญาแก้ปัญหาชีวิตได้ ส่วนการพัฒนามนุษย์ตามหลักวิถีไทยด้วยการเทิดทูนสถาบันสำคัญของชาติ เสียสละ ปฏิบัติตนตามกติกาของสังคม ปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ ภูมิใจในความเป็นไทย มีความซื่อสัตย์ มีจิตอาสาและการพัฒนามนุษย์ตามวิถีประชาธิปไตย โดยให้มีความเชื่อมั่นว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นปกครองให้ที่เสรีภาพ ต้องใจกว้างยอมรับความเห็นที่แตกต่างจากตน ไว้วางใจผู้อื่น มีส่วนทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ และวิจารณ์การเมืองอย่างสร้างสรรค์

บทสรุป

พลเมืองที่เข้มแข็ง ย่อมทำให้สังคมเข้มแข็ง พลเมืองที่มีความเข้มแข็งทั้ง 5 ด้าน คือ มีศรัทธาเข้มแข็ง มีความเพียรเข้มแข็ง มีสติเข้มแข็ง มีสมาธิเข้มแข็งและมีปัญญาเข้มแข็ง การจะพัฒนาพลเมืองให้เข้มแข็งครบทั้ง 5 ด้านนี้ไม่ใช่ไม่สิ่งที่จะทำได้ง่าย เพราะในสังคมย่อมมีทั้งคนดีและคนไม่ดี ตามแนวคิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่รัชกาลที่ 9 ดังนั้น ควรให้

โอกาสคนดีได้เป็นผู้นำ สอดคล้องกับแนวคิด ปราชญ์ราชาของอริสโตเติล บนหลักการพัฒนาความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งตามหลักพุทธจริยศาสตร์ทั้ง 3 หลักคือ ศีล สมาธิ และปัญญา หลักการพัฒนาความเป็นพลเมืองตามหลักไตรสิกขาทั้ง 3 ประการมีเป้าหมายเพื่อให้บุคคลมีพฤติกรรมที่เหมาะสมอยู่ร่วมกับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมเป็นมิตร ให้มีจิตที่เข้มแข็ง มีคุณภาพและสมรรถภาพเหมาะต่อการดำเนินชีวิตและการทำงาน และให้มีปัญญารู้เท่าทันสรรพสิ่งมองโลกและชีวิตตามความเป็นจริง เพื่อให้คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองไทย ได้แก่ ศรัทธาในสถาบันหลักของชาติ เคารพผู้สูงวัย เสียสละ ปฏิบัติตนตามกฎหมาย ปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ ภาคภูมิใจในความเป็นชาติ ซื่อสัตย์ มีวัฒนธรรมประชาธิปไตย เช่น ยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีเหตุผล ใจกว้าง รับฟังความเห็นที่แตกต่าง มีส่วนร่วมทางการเมือง เคารพกติกาประชาธิปไตย สนใจและติดตามการเมือง และวิจารณ์การเมืองอย่างสร้างสรรค์

เอกสารอ้างอิง

กรมสรรพากร.(2565). พระบรมราโชวาท.สืบค้นเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2565 จาก https://www.rd.go.th.

คูณ โทขันธ์.(2545).*พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย.*กรุงเทพฯ:โอเดียนสโตร์.

ธเนศวร์ เจริญเมือง.(2551). *พลเมืองที่เข้มแข็ง.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต).(2535).*พจนานุกรมพุทธศาสตร์.*กรุงเทพฯ :มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2528).*พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม.* กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2539).*พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, (ป.อ.ปยุตฺโต). (2561). *การพัฒนาที่ยั่งยืน.* นครปฐม :วัดญาณเวศกวัน.

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์.(2549). *การเมืองไทย.* กรุงเทพฯ:สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.(2555).*พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย.*กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

หลวงพ่อเทียน จิตฺตสุโภ. (2544). *แด่เธอผู้รู้สึกตัว.* ขอนแก่น : โรงพิมพ์เพ็ญพริ้นติ้ง จำกัด.